

Az erdő népgazdasági jelentősége és az erdőfelügyelet

Az erdő az emberiség egyik legfontosabb bővítetten újratermelhető nyersanyagforrása. Ezt a hatalmas erőforrást az egyes államok — gazdasági fejlettségi szintjüktől függően — többcélúan hasznosítják.

Hazánkban az erdőnek, illetve az erdőgazdálkodásnak alapvetően három népgazdasági — társadalmi haszna, feladata van. Az Erdőrendezési Szolgálat (továbbiakban: ERSz) 1983. I. 1-i adatai szerint az erdő 83,6%-a elsődlegesen termelési (gazdasági, idesorolva a 36 eha elsődleges vadgazdálkodási célt szolgáló erdőt is), 12,9%-a elsődlegesen védelmi és 3,5%-a elsődlegesen jóléti-szociális (üdülési) feladatokat lát el. Ezen elsődleges feladatok egymástól élesen nem különíthetők el, bár — a gazdálkodás célját illetően — az erdőterv szerinti elsődleges rendeltetésük a többit mindig megelőzi.

Erdeinknek — a szükségletek mai szintjén — legfontosabb feladata a fatermesztés, tehát a gazdasági cél. A fa és a fából gyártott fatermékek zöme nélkülözhetetlen közszükségleti cikk. Hazánkban — alapanyagra visszaszámítva — közel 10 millió m³ faterméket használunk fel, melyek 60%-át hazai termelésből, 40%-át importból fedezzük. Az import magas aránya, és annak pénzügyi terhei különösen fontossá teszik az erdő fatérfogat-termésének növelését, illetve termelési funkciójának hosszú távú fenntartását. A magyar erdők élőfakészlete — az ERSz adatai szerint — 1983. I. 1-én, 266 millió m³ volt.

Az erdők élőfa-készletértéke része a nemzeti vagyonnak. Az élőfakészlet értékelését a Statisztikai Hivatal egyszerűsített eljárással, az erdész közgazdászok a nemzetközi gyakorlatban is használatos módszerekkel, vagy azokhoz kapcsolódó eljárásokkal végzik. A Statisztikai Hivatalnak a nemzeti vagyon és az állóeszközállomány 1970—1980-as időszakra vonatkozó számításai szerint a természeti erőforrások — a földterület, erdők élőfaállománya és az ásványvagyon — 1319 MdFt-os értékéből az erdő csak 33,7 MdFt-tal (3%-kal) részesül (KSH kiadvány 1979 április). Dr. Márkus László részletesebb közgazdasági igényességgel végzett kitermelési érték-számítása 140 MdFt élőfa-készletértéket mutat ki. A jelenleg ismertebb élőfa-készletérték számítások szerint a természeti erőforrásokból az erdő az alábbiak szerint részesedik:

	Me: %	
Megnevezés	KSH nyilván- tart.	Erdészeti számítások alsó értéke
Földterület	65	60
Erdők élőfaállománya	3	10
Ásványvagyon	32	30
	100	100

A jelenleg folyamatban lévő földértékelési adatok ismeretében megalapozottabb az erdészeti számításokat az erdő élőfaállomány-értékeként elfogadnunk. Eszerint az erdő élőfaállományának értéke a nemzeti vagyonnak 3%-a, ezen belül a természeti erőforrásoknak mintegy 10%-a. A százalékok mögött jelentős, mintegy 140 MdFt értékű nemzeti vagyon van, ennek tervszerű kezelése és használata, illetve megvédése fontos népgazdasági érdek.

Az erdőnek jelentős népgazdasági feladata van a talaj, a település védelmében és a lakosság egészségvédelmében is, valamint ritka természeti értékeink megvédésében. Az ERSz 1983. I. 1-i adatai szerint az 1620 eha összes faállománnyal borított területből 209 eha (12,9%) volt az összes védelmi jellegű erdőterület. A 209 eha-ból 181 eha-t tett ki a véderdő és 28 eha-t a természetvédelmi erdő. Hazánkban legkorábban az Alföldön — az 1923-ban elfogadott Alföldfásítási törvény alapján — kezdődött el a nagyobb arányú véderdők tervszerű telepítése. E véderdők a mezőgazdaság elsődleges termelésnövelési érdekei mellett egyben — a tüdőbaj terjedésének megfékezéséhez való hozzájárulással — egészségvédelmi célt is szolgáltak. Az erdőterületeken a vízmosások megkötése, illetve létrejöttük megakadályozása már korábban is a gazdálkodás feladata volt. A kultúr államokban a véderdők létesítése a településfejlesztésnek hosszú idő óta szerves része. Sajnos, az erdő védelmi feladatainak pénzügyi értékelésére elfogadott metodikánk még nincs, de az erdő ilyen irányú társadalmi-gazdasági haszna már világszerte elismert.

Az emberi élettér romlásával, valamint a szabadidő növelésével arányosan nő az üdülő erdő (jóléti-szociális célú erdő) iránti népgazdasági igény is. Hazánkban — az ERSz 1983. I. 1-i adatai szerint az erdőterületnek 3,5%-a —, 57 eha — szolgálja elsődlegesen az emberi felüdülést. Az üdülő erdők társadalmi hasznának értékbeni kimutatása közgazdaságilag egyre megalapozottabb. Az ERTI kutatói már több számítást végeztek az erdő üdülési (rekreációs) értékének megállapítására. Az 1983-ban írt tanulmány (Héjj B., Vörös I-né: Az erdők üdülési értékének meghatározása) az erdő üdülési, jóléti szolgáltatásainak értékét a létesítéshez szükséges társadalmi ráfordítások összegével veszi egyenlőnek és 2,5 MdFt-ra becsüli.

Az erdő népgazdasági jelentősége és haszna tehát sokirányú. Bővítetten újratermelhető volta miatt egyre fontosabb része a nemzeti vagyonnak. Népgazdaságunk évente mintegy 20—25 MdFt értékű primér, elsődleges és másodlagosan megmunkált hazai kitermelésből származó faalapú terméket használ fel, illetve fogyaszt. Az erdő védelmi jellegű szolgáltatásait legalább az üdülési szolgáltatás négyszeresére — 10 MdFt-ra — becsülhetjük. Összességében az erdő gazdasági-társadalmi életünkben évente mintegy 32—38 MdFt értékű áru és szolgáltatás értékével vesz részt.

Az erdőnek a fizetési mérleg-egyensúly fenntartásában is fontos szerepe van. Az erdőgazdálkodás az ipari nyersanyagot és az energiahordozót igen alacsony — a termelési értékének mintegy 5%-át kitevő — importtartalommal állítja elő.

Az erdő termékének fokozottabb hasznosításával javítható a népgazdaság energia mérlege is. A világpiacon évről évre nő az energiahordozók ára, a természetes fatermékek gyártásához szükséges energia tartalom a többihez viszonyítva alacsony. Amennyiben a fűrészáru energia tartalmát 100%-nak vesszük, a falemezeké 150%, a papíré 700%, az alumíniumé 450%, a műanyagé 5000%. Energiatakarékossági szempontból a természetes állapotú és feldolgozott faalapú termékek felhasználását népgazdasági érdekből célszerű tehát tovább növelnünk.

Az erdőgazdálkodók, az erdőgazdálkodás szakmai irányításáért felelős szervek, erdészeti szakhatóságok már több mint egy évszázada tudatában vannak az erdő sokirányú társadalmi-gazdasági jelentőségének. E tudatosság eredményét jelzik — többek között — az erdőgazdálkodóknak az utóbbi 15 évben elért alábbi eredményei is:

- az erdő területe 15%-kal tovább nőtt,
- a kitermelt erdők felújítása folyamatos,

- az erdők élőfakészlete eltolódott a mageredetű tölgyek és a nyár javára,
- nőtt a kitermelhető fatömeg,
- nőtt a hazai kitermelésű fa ipari feldolgozása, a faipar hazai nyersanyagbázison fejlődött,
- a vállalati szervezet a fa komplex hasznosítását segítő vertikális irányába fejlődött.

Az erdőgazdálkodás eredményei az erdőgazdálkodók piac- és nyereségorientált gazdálkodása, valamint a népgazdaság normatív szabályozórendszere, továbbá a népgazdaság hosszú távú érdekeit érvényesítő — jogi, szakigazgatási és közigazdasági — környezete mellett jöttek létre.

Az elmúlt 3—4 év gazdálkodást szigorító intézkedései után egyre több jel utal arra, hogy a népgazdaság normatív szabályozó rendszerében az erdőgazdálkodási ágazat nyereség- és piacorientált vállalati gazdálkodást — jelentős kivételek nélkül — csak a jövő erdőállomány minőségének rovására tud folytatni. Az ágazat sajátosságait, pénzügyi helyzetének tendenciáját az alábbi összehasonlító adatok jól tükrözik:

Megnevezés	Ipar	Me: %-ban	
		Növekedési index 1983/1980	
		Mezőgazdaság	Erdőgazdálkodás
Árbevétel	120,9	137,5	107,3
Termelői árak	117,3	107,7	99,8
Nyereség	124,4	112,4	58,2
Nyereség „F”-alapkép.	103,3	94,4	45,9
Beruh. saját forrásból	103,8	140,6	86,2
Nullára leírt állóeszk.	137,9	153,0	147,7
Foglalkoztatottak létszáma	91,9	101,8	95,9
1 főre jutó átlagkereset	119,9	124,2	115,9
Bér/Nyereség 1983-ban	1,01	1,99	2,27

Az ágazat sajátosságait az 1985. január 1-vel érvénybe lépő népgazdasági szabályozórendszer az eddiginél már jobban figyelembe veszi. Az erdőgazdálkodási ágazatot az általános (ipari) szabályozó körből a bruttó jövedelemérdekeltsgű szabályozó rendszerbe (mezőgazdasági) sorolják. Ezen átsorolással és az új rendszer biztosította — gazdálkodásunk sajátosságát elismerő — lehetőségekkel a negatív tendenciák egy része megállítható. Ezzel egyidőben több irányú szakmai feladatot is meg kell vizsgálni és oldani a nyereségorientált vállalati gazdálkodás és a népgazdaság hosszú távú érdekeit képviselő jogi, szakhatósági és közigazdasági szabályozás terén. Szakmai körökben ismert a véghasználatra besorolt gyengébb minőségű erdők tartalékolása, a felújítógazdálkodás befejezésének elhúzódása, a növedékfokozó gyéritések területegységre eső hozamának növekedése és a sarjról történő felújítások arányának növekedése körül kialakult egészséges szellemű vita. A problémák egy részének korrekt vizsgálatát és rendezését az erdőtervek és az erdőfelügyeleti, erdőgazdálkodói adatbázisok már most is lehetővé teszik. Az erdőállomány-gazdálkodási gondok egy részének rendezése viszont csak az erdőfelügyeleti adatbank létrehozásától és folyamatos bővítésétől várható.

Az erdő állapotának ismerete, a tendenciák felismerése, valamint a szükséges intézkedések megtétele a mindenkori állami, erdészeti vezetés legfontosabb feladata. Az irányítási rendszer folyamatban lévő korszerűsítése 1985-től tovább élezi a szakmai gondokat. Indokolt ezért a vállalati kollektíva érdekeit és a — népgazdaság hosszú távú érdekeit állami kötelezettségből érvényesítő — szakmai szabályozók között a minél teljesebb összhang szükségességét felismerni, megteremteni.

Az erdőgazdálkodás hosszú távú, állami, népgazdasági érdekeit már több mint 100 éve jogi (erdőtörvény, erdőterv) szabályozással, továbbá *szakhatósági felügyelettel* (erdőfelügyelet), majd a *közigazgatási szabályozásnak* az általánostól eltérő körülemelivel kiegészítve kellett biztosítani. A három irányú „szakmai szabályozás” az elmúlt időszakban eltérő határfokkal funkcionálhatott.

A hosszú távú állami érdekek közvetlen képviselőjében mindig meghatározó szerepe volt az erdőfelügyeletnek. Ezt bizonyítja az 1879. évi XXXI Erdőtörvény is. Első erdőtörvényünk minden akkori erdészkerület élére erdészeti akadémiát, vagy belföldi államvizsgát tett és legalább 8 évig gyakorlati erdei szolgálatban lévő szakembert helyezett. Az erdőfelügyelő örködtött az erdőterv határozatait, továbbá a földművelésügyi, ipari és kereskedelmi miniszter, valamint a közigazgatási bizottság rendeleteinek pontos végrehajtása fellet. Az erdőfelügyelő a törvénybe vagy hatósági rendeletbe ütköző erdőkezelést a területileg illetékes közigazgatási bizottságnak jelentette, illetve a leg-sürgősebb esetekben saját hatáskörben intézkedett. Amennyiben a közigazgatási bizottság intézkedését az erdőfelügyelő nem tartotta kielégítőnek, köteles volt haladéktalanul a földművelésügyi, ipari és kereskedelmi miniszterhez jelentést tenni. Az 1935. évi IV. t. v. megjelenését követően az erdőfelügyelőségek látták el az erdő és a védett területek állami felügyeletét. Az erdőtulajdonos köteles volt erdőgazdálkodásáról adatokat és felvilágosítást adni, valamint a szakfelügyeletet rendszeresen engedélyezni.

E történelmi visszapillantásból is látható, hogy a hosszú vágásfordulójú erdővagyon esetében az állam — még a döntően magán és egyházi tulajdon esetében is — széles hatáskörrel funkcionáltatta elsőfokon szakhatósági közeget. 1943-ban 9300 ha erdőterület jutott egy felsőfokú végzettségű erdőfelügyelőre, 1983-ban az erdőfelügyeletet országosan 140 erdőmérnök látta el és egy erdőfelügyelőre 11 900 ha erdő jutott. E mellett az erdőfelügyelők feladatköre a faanyagvédelem és a vadgazdálkodás területén számottevően bővült.

Az irányítási rendszer jelenlegi és már ismert továbbfejlesztése során a vállalati gazdálkodás és az államirányítás szétválása erősödik. Tovább nő a vállalatok között a versenyképyszer ami a mind nagyobb tőkehozadék irányába hajtja a vállalatokat. Az állománygazdálkodás hosszú távú népgazdasági érdekeit ezért továbbra is a jogi és a közigazgatási szabályozásnak, valamint a szakhatósági felügyeletnek együttesen — a gazdálkodók érdekeinek ismeretében — kell kialakítania.

A jogi szabályozás eszközei közül az *Erdőtörvényt* és annak végrehajtási utasításaként felfogható *erdőtervet* emelem ki. Az Erdőtörvény jelenlegi formájában olyan keret, mely az állami érdekérvényesítést lehetővé teszi. Minél előbb ütköztetnünk kell azonban az Erdőtörvényt a gazdaságirányítás korszerűsítését célzó intézkedésekkel. E munka során azt kellene elérnünk, hogy az Erdőtörvény erősítse meg az erdőterv hatósági utasítás jellegét. Az állománygazdálkodási terv, vagyis az erdőterv feladata, hogy olyan modellt adjon, mely biztosítja a társadalmi célokat megvalósító erdőgazdálkodást. Jelenleg az erdőterv erdőrézlet mélységig megszabja, hogy meghatározott időszakban milyen

szakmai munkákat kell elvégezni. Az erdőterv ilyen részletezettsége és látszólagos kötöttsége ellenére sem gátolja meg teljesen — az éves nyereségnövelésben érdekelt gazdálkodóknál — a jövő erdőértékére kedvezőtlenül ható tendenciák kialakulását. Ez több okra vezethető vissza. Gondot jelent például, hogy ezideig nem tisztáztuk az erdőtervtől való eltérés szabadságfokát, mi az ajánlás és mi a kötelező, és az utóbbihoz milyen szankcionálási rendszer kapcsolódik. Meg kellene erősíteni az erdőterv ökonomiai megalapozottságát, melyvel alkalmassá válhatna az előírások társadalmi hasznosságának bizonyítására, a rövid távú vállalati érdekekkel való ütköztetésre. Az erdőterv tartalmi fejlesztése során azt is el kellene érni, hogy az erdő természetéből fakadó rugalmasságot a vállalat a jobb piaci gazdálkodás javára felhasználhassa, de ne tegye lehetővé a népgazdaság hosszú távú érdekeivel ellentétes tendenciák kialakulását. Indokolt lenne az erdőterv szerinti állománygazdálkodás átfogó értékelését 10 év helyett 5 évenként elvégezni.

A *közgazdasági szabályozó rendszer* — az állami és vállalati célok összehangolásában — a gazdaságirányítási rendszer 1985. évi átfogó reformja során meghatározó szerepet kapott. Az erdőgazdálkodás népgazdasági és vállalati szintű érdekegyeztetésére számos közgazdasági tartalmú erőfeszítést teszünk, de azok — a népgazdasági szabályozórendszer erősödő normativitási elve és gyakorlata miatt — csak részben váltották be a reményeket. Összességében bevált az erdőművelés finanszírozási rendszere. Az egységárakat az infláció mértékének figyelembe vételével továbbra is karban kell tartanunk.

Az *erőfelügyeletet* az állami irányítás már 1968-ban megerősítette, mivel felismerte a hosszú távú népgazdasági és rövid távú vállalati érdekelletét. Ennek ellenére az erdőfelügyelet népgazdasági szerepét és felelősségét a társadalmi erdőgazdálkodásban nem sikerült még a mai napig sem kellően tudatosítani. Ennek elérése érdekében az erdőfelügyelőnek mindenütt fel kell nőnie a feladatokhoz és szerephez, nemcsak szakmailag és politikailag, hanem elsősorban a tényleges gazdasági érdekek megítélésében. Az erdőgazdálkodó és az erdőfelügyelet konfliktusait azzal is mérsékelhetnénk, ha az erdőfelügyelet műszaki tevékenységét, eljárási szabályait, módszereit országosan egységesítenénk. Ezt a célt szolgálja már a szakemberek széles körének bevonásával készülő Erdőfelügyeleti Útmutató.

Az erdőállománygazdálkodás hosszú távú népgazdasági érdekeit védő jogi, közgazdasági szabályozók érvényre juttatásában jelentős szerepe volt és van az erdőfelügyeletnek. A 30—120 éves termelési periodusú szakterületen, a piacorientált vállalati gazdálkodás, valamint a tőkehozadék optimális kihasználásához fűződő állami érdekek esetén ez ma már minden szakember előtt teljesen egyértelmű. Ennek ellenére tudjuk, hogy a rövid távú vállalati és hosszú távú állami érdekeltség esetenkénti ütközése miatt — az erdőfelügyelő munkájának megítélése különböző. Az eltérő megítélés bizonyos mértékig természetes és szükségszerű is a másirányú feladatok miatt. A jövőben — *a szakmai egység erősítése érdekében* — *a fő figyelmet a konfliktushelyzetek okainak alapos feltárására és korrekt, gyors rendezésére, továbbá az Erdőfelügyeleti Útmutató — társadalmi vitára is épülő — kidolgozására kell fordítanunk.* Ebben az esetben várható, hogy a vállalati gazdálkodás is és a hosszú távú erdőállománygazdálkodás állami érdekeit képviselő erdőfelügyelet is az eddiginél még magasabb szinten teljesítheti a népgazdaság számára igen hasznos feladatait.

Dr. Váradi Géza